

ПРИКЛАДНІ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 378.091.3:908:316.61–044.332–054.6–057.875
DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.3-2/34>

Максименко Н. В.

Українська медична стоматологічна академія

СОЦІОКУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ЗАСОБАМИ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ

У статті досліджується процес соціокультурної адаптації студентів-іноземців під час оволодіння мовою країни, де вони живуть і навчаються. Визначається значення соціокультурної адаптації студентів з огляду на визначені соціальними психологами закономірності процесу, фази адаптації, також враховуються особливості навчально-виховного процесу з формування мовної компетенції студентів. Вивчення української (російської) мови неможливе без формування соціокультурної компетентності, що передбачає оволодіння основами національної культури, традицій, культурних та історичних цінностей країни, мова якої вивчається. Аналіз проблеми дозволив спрямувати соціокультурну компетентність студентів-іноземців на подолання психологічних і мовних бар'єрів засобами краєзнавчих матеріалів. У статті демонструються можливості застосування матеріалу, пов'язаного з історією та культурою міста, де навчаються студенти-іноземці, у формі віртуальних і реальних екскурсій. Досвід роботи у науково-навчальному центрі з підготовки іноземних громадян дозволив систематизувати аудиторну та позааудиторну роботу, скомпонувати сучасну методичну базу завдань і запитань інформативного та творчого характеру. На матеріалі краєзнавчого матеріалу м. Полтави демонструються такі форми роботи: мовленнєві вправи, інтерактивні бесіди, віртуальні та реальні екскурсії історичними місцями міста. Практична значущість матеріалів полягає у системному підході до формування соціокультурної компетентності студентів-іноземців, а також у поєднанні психологічних знань з практичними навичками розвитку зв'язного усного та писемного мовлення студентів, що вивчають мову країни, де вони живуть і навчаються. Матеріали статті можуть бути використані у роботі зі студентами-іноземцями на заняттях і в їхній самостійній роботі.

Ключові слова: соціокультурна адаптація, соціокультурна компетентність, мовна компетентність, краєзнавство, екскурсія, аккультурація.

Постановка проблеми. Інтеграція української освіти до європейської системи вищої освіти та необхідність підвищення конкурентоспроможності українських ВНЗ визначають нові завдання освітніх послуг на міжнародному ринку освіти. Навчання іноземних студентів визначає як статус навчального закладу, так і привабливість України як освітнього середовища для іноземців. Успішність навчання в Україні багато в чому залежить від успішної соціокультурної адаптації іноземного студента до умов навчання в Україні. Саме це зумовлює актуальність дослідження проблем адаптації іноземних студентів до освітнього процесу українського вищого закладу освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Складність процесу адаптації до навчання в українських вишах полягає у тому, що у студента

відбувається перебудова всієї системи ціннісно-пізнавальних орієнтацій особистості. Ним засвоюються нові способи пізнавальної діяльності і формуються певні типи та форми міжособистісних стосунків. Від успішності адаптації залежить подальший хід професійної діяльності людини. Соціокультурна адаптація передбачає пристосування індивіда до умов нового соціокультурного середовища, зокрема до нових ціннісних орієнтирів, норм поведінки, традицій, забезпечуючи його успішне існування у новому культурному середовищі. У результаті досліджень, проведених фінськими вченими В. Раутеном і М. Коксієном [5, с. 89], було виокремлено чотири фази (стадії) соціокультурної адаптації іноземців до життя в іншій країні. Для першої фази (фаза першої реакції) характерним є дисонанс між об'єктом і

суб'єктом особистості, формування захисних механізмів, зниження соціокультурної активності й працездатності людини. Друга фаза (фаза соціальної адаптації) відзначається зростанням автоматизму у виконанні життєво необхідних функцій, притупленням уваги до нової інформації, відчуттям ірреальності того, що відбувається, погіршенням пам'яті, бажанням прожити сьогоднішній день скоріше. Третя фаза (контрастна фаза) адаптації може продовжитися у формі тривалої апатії або змінитися на агресію. У цей період продовжуються регресивні процеси, де переважають соціобіологічні потреби (поїсти, поспати, ні про що не думати), що можуть прийняти й агресивний характер, якщо щось заважає їх задоволенню. Це теж є одним з механізмів захисту. Третя фаза характеризується також порушенням цілісності взаємозв'язку індивіда з середовищем, коли відсутнє повноцінне спілкування, існує мовний бар'єр, надто багато незвичного – інша культура, традиції, звичаї. Заклучна, четверта фаза (фаза реабілітації) – це період достатньо інтенсивного задоволення соціальних потреб, відродження соціальної активності і здібностей до креативної діяльності. На цій стадії відбувається також розуміння звичаїв, традицій і стереотипів іншої культури, тобто відбувається зміна логіки поведінки людини за напрямком зближення з новою культурою.

Постановка завдання. Проблема соціокультурної адаптації іноземних студентів детально аналізується в роботах таких вчених, як Г. А. Воробйов [2], М. В. Овчинникова [3], С. В. Патохіна [4]. Проте ця проблема потребує подальшої практичної розробки з урахуванням конкретного контингенту іноземних студентів і умов їх навчання. Особливої уваги заслуговують проблеми створення навчальних методичних матеріалів, здатних забезпечити успішність процесу соціокультурної адаптації іноземних студентів. З огляду на це українська (російська) мова як іноземна зі звичайного навчального предмета перетворюється на засіб досягнення соціокультурної компетентності та розвитку особистості майбутнього фахівця. Предметом дослідження у статті обраний краєзнавчий аспект на заняттях російської мови з іноземними студентами.

Виклад основного матеріалу. Краєзнавчий зміст мовних навчальних матеріалів відповідає таким цілям: ознайомленню студентів з країною навчання, оптимізації засвоєння ними нерідної мови, ознайомленню з містом проживання та навчання. Згідно з сучасними уявленнями реальне

володіння нерідною мовою забезпечується мовною, мовленнєвою і комунікативною компетенціями. Вважається, що студент володіє мовною компетенцією, якщо він вміє будувати і аналізувати формально правильні речення, що відповідають нормам системи даної мови. Студент володіє мовленнєвою компетенцією, якщо він вміє вербалізувати сенс у реченні та визначати сенс речення (наприклад, переказ тексту, написання стислого змісту тощо). Студент володіє комунікативною компетенцією, якщо він може використовувати свої мовні і мовленнєві вміння під час спілкування. Таке володіння мовою досягається у процесі виконання завдань, в яких іноземна мова використовується в нелігвістичних цілях (наприклад, як засіб знайомства з країною, містом, архітектурними пам'ятками).

Один з принципів лінгвокраїнознавства полягає в розумінні процесу вивчення та викладання української (російської) мови як процесу акультурації іноземців, тобто засвоєння людиною, що виросла в одній національній культурі, історичних фактів, норм і цінностей іншої національної культури. Отже, відомості та уявлення про Україну, вже наявні у іноземних студентів, закріплюються та активізуються. Водночас запас знань студентів значно збільшується, оскільки їх базовий рівень в цьому контексті, як правило, недостатній. Ця тема буде розширена у другому семестрі, коли студенти будуть вивчати предмет «Країнознавство», навчальним змістом якого є історія, національні традиції та звичаї, культура та національна ментальність.

Велике практичне значення для студентів має підготовка, участь і проведення засідань мовленнєвого клубу «Меридіани дружби». Перше засідання традиційно проводиться у перші місяці навчання. Студенти готують повідомлення про свою рідну країну та слухають носіїв мови з повідомленнями про Україну, Полтаву, академію. Такі віртуальні екскурсії заохочують студентів до продовження знайомства з новою для них культурою.

У першому семестрі навчання актуальною є тема «Місто, в якому я навчаюсь». Студенти сприймають різну Полтаву – історичну, наукову, літературну, студентську. Виконання завдань соціокультурної спрямованості з цієї теми базується на комунікативних потребах іноземних студентів та сприяє формуванню їхньої комунікативної компетенції.

Починаючи вивчення базового граматичного курсу, студенти знайомляться з текстом «Місто, де я живу і навчаюсь», який їм легко зрозуміти, потім

студенти мають відповідати на питання і переказати цей текст. Робота над темою навчає відповідати на питання тексту. Після цієї роботи, спираючись на виконані раніше завдання, слухачі складають розповідь «Місто, де я живу і навчаюсь».

Під час вивчення однієї з найскладніших граматичних тем «Дієслова руху» екскурсія містом слугує дієвим засобом формування мовних компетентностей студентів-іноземців. Підготовчим етапом є робота в аудиторії з фазисними дієсловами, дієсловами руху, прислівниками (повз, біля, за, перед тощо).

Закріплення знань про історичні об'єкти проводиться у формі інтерактивної віртуальної екскурсії за таким розширеним планом: географічне положення (Що таке Полтава? Де вона знаходиться? Яка погода у Полтаві взимку та влітку? Яка температура? Яка природа в цьому місті?); Полтава – історичний центр (Хто розповів тобі про Полтаву? Скільки років місту? Це старе чи нове місто? Яка у нього історія? Які є пам'ятники?); Полтава – промисловий центр (Які заводи і фабрики є у місті? Що вони виготовляють? Що ти вже купував? Тобі сподобалось?); Полтава – місто студентів (Які університети, академії та інститути є в Полтаві? Ким будуть студенти цих університетів та академій? Скільки студентів навчається в Полтаві? Скільки в Полтаві шкіл?); Полтава – транспортний центр (Чому ми кажемо, що Полтава – транспортний центр? Скільки в місті залізничних вокзалів та автовокзалів? Чи є аеропорт? Які види транспорту є в Полтаві? Які ти використовуєш найчастіше?); Полтава – культурний центр (Чому ми говоримо, що Полтава – культурний центр? Які музеї, театри є у Полтаві? Де ти вже був? Тобі подобається Полтава? Що особливо подобається? Що не подобається?). Для розвитку зв'язного писемного мовлення використовуються завдання, які вимагають аналітичної діяльності та водночас розвивають творчу уяву студентів-іноземців.

Перед тим як повести групу на екскурсію містом, викладач дає студентам необхідну лексику, мовні кліше, вивчення яких дозволить студентам орієнтуватися і розмовляти в міському транспорті, магазинах, аптеках, на вулицях та біля історичних об'єктів. Наприкінці першого семестру під час поетапного контролю студенти, готуючи розповідь «Полтава», «Моє рідне місто», відповідають на питання за таким планом: 1) географічне положення; 2) історія міста; 3) культурний розвиток; 4) економіка; 5) освіта. Віртуально студенти знайомляться також з районами міста – Шевченківським, Київським, Подільським та житловими

мікрорайонами, які входять до складу кожного. Це потрібно студентам для орієнтування у пошуках місця для проживання.

Перша екскурсія Полтавою – це знайомство з історичним центром. Викладач розповідає про формування і становлення Полтави як «духовної столиці України» (Олесь Гончар). Студенти знайомляться з путівниками, довідниками, альбомами, листівками, які допоможуть зорієнтуватися у пішохідній екскурсії. Увага слухачів акцентується на подіях 300-літньої давнини, пов'язаних із перебігом Полтавської битви як частини Північної війни. На Івановій горі викладач акцентує увагу студентів на першій письмовій згадці про Полтаву, відзначеній кам'яною брилою зі словами з Іпатіївського літопису. Під час екскурсії студенти можуть користуватись інформаційними табличками, а також QR-кодами, які є в місті біля історично значущих пам'ятників та будівель.

Пішохідна екскурсія триває 1,5–2 години, за цей час слухачі знайомляться з романтичним, гумористичним та історичним символами міста. Випереджальним завданням для студентів є розповідь про те, що їм сподобалось і не сподобалось у Полтаві. Слухачі отримують завдання прочитати слова і словосполучення, нові слова перекласти рідною мовою і записати у словник (річка Ворскла, Полтавська битва, Корпусний сад, пам'ятник Слави тощо). Також студенти знайомляться з текстом, відповідають на питання, з'ясовують вірні та хибні висловлення. Після цього отримують завдання написати власну розповідь та переказати її.

Формування образної картини світу відбувається в єдності розвитку образного, логічного і критичного мислення та переосмислення особистого ставлення до світу. Така єдність заснована на культурних і духовних цінностях суспільства тієї держави, де проживають і навчаються іноземні громадяни.

Опитування студентів на першому етапі навчання дозволяє отримати інформацію про мотиви приїзду іноземних громадян в Україну. Основним мотивом студенти-іноземці часто називають бажання отримати в Україні певну спеціальність (або лікаря, або інженера). Досвід роботи свідчить про те, що іноземних слухачів частіше за все у соціокультурній сфері спілкування цікавить побутова культура, традиції, звичаї народу, його духовні цінності, психологічний склад, національні риси. В аудиторії цю проблему ми вирішуємо методом гри та обговорення питань під час проведення віртуальних екскурсій містом,

країною. Для цього ми використовуємо «Книгу для читання», складену спеціально для слухачів, де є тексти «Полтава», «Львів», «Одеса», «Харків», «Київ» та інші.

Після віртуальних екскурсій містами України передбачені реальні екскурсії Полтавщиною, зокрема до Музею українського весілля (сmt. Великі Будища), на хутір Проні біля сmt. Диканька, до туристичного комплексу «Весела садиба» (сmt. Стасі), де слухачі знайомляться з національними традиціями у побуті та мистецтві. Студенти-іноземці беруть участь у народних обрядах, приготуванні національних страв тощо. Завершує екскурсійні маршрути поїздка до Полтавського дендропарку, де відпочинок на природі поєднується з куштуванням українських страв і спортивними іграми. Особливий настрій створює дрес-код у вигляді національних українських костюмів. Цей відпочинок дає насагу для подальшого вивчення України, українців, їх побуту, традицій і мотивує студентів до вступу у виші України. Це є фаза реабілітації, коли зміню-

ється поведінка студентів за напрямом зближення з новою культурою.

Висновки. Отже, краєзнавчий матеріал є потужним засобом соціальної адаптації студентів-іноземців. У єдності аудиторної роботи, віртуальних і реальних екскурсій відбувається формування соціокультурної компетентності та розвиток особистості майбутнього фахівця на рівні мовних, мовленнєвих, соціальних, культурних, моральних компетентностей. Вправи, розраховані на читання, говоріння, прослуховування, повторення і творчий переказ, об'єднані у форму віртуальних і реальних екскурсій, коли у процесі навчання задіяні психологічні сфери чуттєвого сприйняття і логічні можливості мислення. У арабському прислів'ї визначений один із шляхів досягнення єдності зі світом: «Світ існує для людини, людина живе для світу». Краєзнавчий матеріал, пов'язаний з історією і культурою міст України, допоможе відкрити новий світ для студентів-іноземців і водночас залучити їх до активної праці на благо людства.

Список літератури:

1. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Москва : Индрик, 2005. 1308 с.
2. Воробьев Г. А. Развитие социокультурной компетенции будущих учителей иностранного языка. *Иностранные языки в школе*. 2003. № 5. С. 25–28.
3. Овчинникова М. В. Научно-методические основы формирования социокультурной компетенции при обучении русскому языку как иностранному : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Москва, 2006. 219 с.
4. Патохина С. В. Формирование социокультурной компетенции. Сургут : Ун-т, 2007. 314 с.
5. Раутен В., Коксинен М. Деятельность социального педагога по социокультурной адаптации учащихся иностранцев: методологические основы социальной работы. Москва : Просвещение, 1991. 256 с.

Maksymenko N. V. SOCIO-CULTURAL ADAPTATION OF FOREIGN STUDENTS WITH THE MEANS OF LOCAL RESEARCH MATERIAL

The article analyzes the process of sociocultural adaptation of foreign students while mastering the language of the country where they live and study. The importance of sociocultural adaptation of students is determined in aspects of the regularities of the process, the phases of adaptation by social psychologists, and also the peculiarities of the educational process of formation of students' language competence are taken into account. Learning Ukrainian (Russian) is impossible without the formation of socio-cultural competence, which involves mastering the basics of national culture, traditions, cultural and historical values of the language being studied. The analysis of the problem allowed to show the sociocultural competence of foreign students to overcome psychological and language barriers by means of local customs and tradition. The article demonstrates the possibilities of using material related to the history and culture information of the city where foreign students study, in the form of virtual and real excursions. The experience of working in a scientific-training center of training foreign citizens allowed to systematize the classroom and post-class work, to create a modern methodological base of tasks and questions of informative and creativity. The material of the local lore of Poltava shows different forms of work: speech exercises, interactive conversations, virtual and real excursions around the historical places of the city. The practical importance of the materials lies in a systematic approach to the formation of sociocultural competence of foreign students, as well as in the combination of psychological knowledge with practical skills of developing oral and written communication of students learning the language of the country where they live and study. The materials of the article can be used in working with foreign students in class and independent work.

Key words: sociocultural adaptation, sociocultural competence, linguistic competence, local lore, excursion, acculturation.